

9. Старостіна А. О. Маркетингові дослідження. Практичний аспект. – К., М., СПб.: Вид. дім «Вільямс», 1998. – 262 с.

10. Томпсон А., Стрикленд А. Стратегический менеджмент. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 576 с.

11. Хаустова В.Е., Лидовский Ю.А. Моделирование маркетинговой стратегии предприятия на рынках продукции производственно-технического назначения. – Харьков: Изд. дом «ИНЖЭК», 2004. – 176 с.

12. Шкардун В.Д., Ахтямов Т.М. Оценка и формирование корпоративного имиджа предприятия // Маркетинг в России и за рубежом. – 2001. – № 3. – С.68-77.

Получено 22.09.2005

УДК 339.13.017 : 620.91

Л.В.ЩЕРБИНА

Харківська національна академія міського господарства

МОДЕЛЬ УДОСКОНАЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ЕНЕРГОРИНКУ

Детальне вивчення і аналіз українського енергоринку, його основних особливостей як об'єкту дослідження, кон'юнктуруотворюючих факторів та розроблені методологічні положення дали можливість сформувати модель напрямків дослідження національного енергоринку України для подальшого його удосконалення. Обґрунтовано ключові напрямки за якими першочергово необхідно удосконалювати національний енерго-ринок.

Ринку товарів підприємств паливно-енергетичного комплексу, тобто енергоринку, притаманні риси, які роблять їх унікальними за широтою використання в економіці, адже без продукції паливно-енергетичного комплексу не обходиться жодне сучасне виробництво, а тому, за їх браку не може й бути мови про подальший сталий розвиток як окремо взятої галузі чи підприємства, так і економіки взагалі. У той же час, Україна належить до паливодефіцитних, а тому залежних від зовнішнього ринку країн. Вона має розвинену енергетичну інфраструктуру, тобто є вагомою країною транзиту паливно-енергетичних ресурсів. Узагальнення вивченої літератури дозволяє зробити висновок про недостатнє дослідження, теоретичне й практичне вирішення питань і проблем, пов'язаних з функціонуванням та сталим розвитком українського енергоринку.

Формування та функціонування енергоринку, складність систем паливо- й енергопостачання та пов'язаних з ними єдиним технологічним процесом систем споживання, високі вимоги до якості паливо- й енергозабезпечення та надійності, значні соціальні й екологічні проблеми, низка інших особливостей функціонування енергетичних систем визначають актуальність і обумовлюють необхідність комплексно-го підходу до дослідження енергоринку для виявлення можливих на-

пряmkів його подальшого удосконалення чим і визначається мета даної статті.

Дослідження ринку є важливим засобом одержання інформації, без якої неможливе прийняття ефективних та своєчасних управлінських рішень. Важливим завданням досліджень енергоринку є вивчення закономірностей його формування та зміни притаманних йому тенденцій, а також характер дії ринкового механізму.

Під енергоринком слід розуміти систему із зворотним зв'язком, яка визначає економічні відносини між виробниками та споживачами енергоресурсів.

Енергоринок, як і інші товарні ринки, має певні особливості. Такими можна вважати наступні. Перш за все, багатоструктурність, оскільки ринку притаманне паралельне існування різних елементів та взаємодіючих сил. Це обумовлює необхідність оцінки пропорційності розвитку ринку. Далі, динамічність, бо всі характеристики ринку змінюються з часом; варіаційність, викликана тим, що ринку притаманні коливання як випадкові, так і постійні. Наступні особливості – це циклічність, тобто повторюваність основних тенденцій розвитку через деякий час та притаманність ринку складних взаємозв'язків. Цим обумовлюється необхідність в постійному виявленні безлічі зовнішніх та внутрішніх зв'язків, які характерні ринку [2, 3]. Національний енергоринок значно залежить від зовнішнього ринку та від розвитку інфраструктури. Особливим предметом дослідження енергоринку є його кон'юнктура.

Основним завданням, яке має бути вирішеним у процесі дослідження енергоринку є його удосконалення, в результаті чого можна зробити розвиток ринку більше передбачуваним, тобто зменшити рівень невизначеності під час прийняття рішень в процесі функціонування підприємства, галузі, всієї економіки

Обґрунтовування напрямків удосконалення енергоринку можна здійснити в процесі його дослідження завдяки так званому ситуаційному, або як його ще називають кон'юнктурному аналізу.

Підсумовуючи визначені методологічні засади, виділено основні напрямки дослідження енергоринку, зазначені на рис.1.

Виконане в роботах [1, 4-12] дослідження за зазначеними напрямками дозволить обґрунтувати напрямки удосконалення енергоринку України.

Треба завжди мати на увазі, що в зв'язку з появою нових факторів, нових тенденцій і закономірностей, тобто із зміною значущості кон'юктуроутворюючих факторів, відбувається старіння методики дослідження енергоринку. Тому доцільно і необхідно регулярно її

удосконалювати й переглядати та, згідно з нею, переглядати основні напрямки дослідження енергоринку.

Рис.1 – Модель дослідження енергоринку для подальшого його удосконалення

Після проведеного комплексного дослідження українського енергоринку за запропонованими напрямками [1, 4-12], на основі узагальнення та обґрунтування висновків, одержаних в процесі дослідження, можна стверджувати, що питання удосконалення національного енергоринку стоїть особливо гостро.

В українській економіці деформована структура виробництва та енергоспоживання, надзвичайно повільно, а іноді й зовсім не впроваджуються енергозберігаючі технології, паливно-енергетичний баланс не є оптимальним, оскільки його структура не відповідає внутрішньому паливно-енергетичному потенціалу країни; використовується застаріле обладнання, відсутні ефективні ринкові саморегулятори та інфраструктура. Тому в процесі удосконалення українського енергоринку основної уваги і зусиль потребують вирішення зазначених проблем. Для цього необхідно запровадити відповідно до світової практики ефективних механізмів удосконалення цього ринку. Таким чином, основними глобальними напрямками удосконалення національного енергоринку (рис.2) мають стати наступні шість.

Рис. 2 – Модель удосконалення енергоринку України

I. Удосконалення міжрегіональних зв'язків і пропорцій завдяки:

- впровадженню комп'ютеризованих систем обліку й контролю постачання та споживання енергоресурсів;
- забезпеченню прозорого механізму встановлення цін на продукцію паливно-енергетичного комплексу;
- розробці єдиних правових, економічних і інституційних правил діяльності енергоринку;
- створенню для діяльності енергоринку відповідної інфраструктури;
- орієнтації виробничих потужностей підприємств регіонів залежно від ступеня забезпеченості економіки паливно-енергетичними ресурсами;
- допомозі депресивним регіонам завдяки вдосконаленню чи розвитку інфраструктури енергоринку;
- розробці принципу та механізму гарантування екологічної безпеки об'єктів і регіонів паливно-енергетичного комплексу.

II. Удосконалення структури енергобалансу, зокрема структури енергоспоживання та енерговиробництва.

Достовірна інформація для визначення обсягів і напрямків енергетичних потоків країни повинна міститися в енергетичному балансі, у

якому мають узгоджуватися показники видобутку, перетворення та споживання енергоресурсів, їх експорту та імпорту.

Визначення оптимальних пропорцій виробництва та використання енергоресурсів в економіці країни, планування розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу та розподіл наявних ресурсів серед галузей економіки являють собою основну мету розробки енергобалансу.

Доцільним є удосконалення енергобалансів як поточних, так і перспективних. Кожен з цих балансів необхідно розробляти на різних рівнях (підприємство, локальний рівень, регіон, загальнодержавний рівень).

Необхідність в корінній перебудові національного енергобалансу України обумовлена тим, що попередні енергетичні баланси не враховували співвідношення реального ресурсного та виробничого потенціалів України, оскільки оптимізація енергобалансу України як складової СРСР, здійснювалась за критеріями загальносоюзного плану.

Є потреба скласти достовірний зведений енергетичний баланс України, бо за відсутності такого, мають місце неадекватні управлінські рішення стосовно енергетичної політики, наслідки яких можуть негативно вплинути на суб'єкти економічної діяльності різних рівнів.

За існуючої системи збору, обробки статистичної інформації та методології, щорічні дані про обсяги видобутку й споживання енергоресурсів в Україні не узгоджуються між собою, крім того, навіть готуються різними статистичними відділами.

Щодо контролю експортно-імпортних операцій з паливом, то певний час такий облік здійснювався за даними окремого підприємства, надалі ці операції узагальнювалися, беручи до уваги дані зовнішньоекономічної діяльності та інформацію митної служби України.

Розробка енергобалансу ускладнюється протиріччями між класифікацією суб'єктів господарювання за галузевим принципом і за видами економічної діяльності, а також системою балансових співвідношень енергетичних потоків, орієнтованою на вивчення виробничих процесів певного продукту. Хоча розробку окремих балансів найважливіших видів енергоресурсів здійснює один і той же орган, питання розробки зведеного балансу залишається відкритим.

Таким чином, нагальним завданням є спрямування стратегічних напрямків енергетичної політики на досягнення оптимального енергетичного балансу для існуючої та перспективної структури економіки, а також створення обґрунтованого та достовірного енергобалансу, який дасть змогу удосконалити енергоринок на різних рівнях.

III. Підвищення конкуренції на енергоринку та часткова демоно-

полізація суб'єктів економічної діяльності.

Створення конкурентного енергоринку вимагає жорсткого контролю за поведінкою домінуючих на ньому суб'єктів та відповідного удосконалення антимонопольного законодавства на державному та регіональному рівнях.

Відомо, що український ринок природного газу є монополізованим, основною причиною чого є залежність України від зовнішніх поставок. Головним суб'єктом ринку природного газу є Національна акціонерна компанія “Нафтогаз України”, яка прямо чи опосередковано контролює видобуток, транспортування, зберігання, розподіл і постачання природного газу в Україні.

Для задоволення потреб окремих категорій споживачів (населення, бюджетних установ і організацій) використовується природний газ власного видобутку, який є найдешевшим в Україні. Але через інфляційні процеси відбувається підвищення собівартості природного газу власного видобутку, в результаті чого постачання природного газу населенню за регульованою державою ціною не покриває витрат “Нафтогаз України” на його видобуток і транспортування. Цим самим питання щодо перегляду цін на природний газ і тарифів на його транспортування залишається відкритим. Але вирішувати його необхідно паралельно з вирішенням питань соціального захисту населення.

Щодо українського ринку нафтопродуктів, то його можна вважати демонополізованим і конкурентним. З цієї причини, державне регулювання ринку є досить обмеженим. Його можна здійснювати лише завдяки постійному контролю за дотриманням суб'єктами ринку нафтопродуктів антимонопольного, митного та податкового законодавства України. Ціни на нафтопродукти встановлюються залежно від ринкового співвідношення попиту і пропозиції сировини, світового рівня цін на нафту і нафтопродукти, умов імпорту нафти в Україну, тобто під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

Ціни на нафту в Україні визначаються, в основному, ціною на імпортовану російську нафту, оскільки нафта власного видобутку в загальному обсязі поставок складає майже 10%. Для можливого державного впливу на регулювання ціноутворення на нафтопродукти необхідно забезпечити певні передумови. Основними з них мають стати наступні.

По-перше, збільшення власного видобутку нафти.

По-друге, створення достатніх державних резервів нафти, нафтопродуктів.

По-третє, реконструкція нафтопереробних заводів для збільшення обсягів переробки нафти та глибини її переробки. Створення умов для

заохочення збільшення поставок нафти на українські заводи на переробку.

По-четверте, посилення конкуренції на внутрішньому ринку нафтопродуктів завдяки появі закордонних компаній.

Щодо ринку електроенергії, то, враховуючи практично монополне становище енергопостачальних компаній на регіональних ринках, показники реалізації енергії перш за все залежать від загальноекономічного стану в регіоні та рівня промислового виробництва.

IV. Поступове зменшення та подолання цінових диспропорцій завдяки контролю за діяльністю монополій, удосконаленню механізму тарифо- та ціноутворення, обґрунтуванню пільг на паливно-енергетичні ресурси.

V. Розробка механізмів регулювання виробничих процесів та процесів споживання на енергоринку шляхом:

- створення національної системи стандартизації, яка відповідала б міжнародним стандартам та нормам, що в свою чергу потребує наближення законодавства України, зокрема до законодавства Європейського Союзу та адаптація українського енергетичного законодавства до законодавства ЄС;

- ефективні механізми використання коштів державної підтримки, дієве стимулювання пошуку внутрішніх резервів на підприємствах галузі, залучення недержавних інвестицій;

- утримання і зміцнення позицій українських виробників на внутрішньому ринку за рахунок технічного переоснащення і фінансового оздоровлення підприємств за дієвої допомоги держави;

- встановлення принципів державного фінансування розвитку підприємств паливно-енергетичного комплексу;

- удосконалення нормативно-правової бази для стимулювання енергозбереження методами тарифної політики. Необхідним є створення тимчасової системи податкових пільг для заохочення енергозбереження та підвищення енергоефективності;

- запровадження системи економічних санкцій за використання механізмів, обладнання, які не відповідають стандартам з енергоспоживання, а також за відсутність або недостатню точність систем і приладів обліку витрат енергоносіїв;

- інвестування державою діяльності енергозбереження на підприємствах бюджетної сфери та тих, за якими зберігається державний контроль. Щодо підприємств недержавної форми власності, то їм – надання кредитів на здійснення відповідних заходів;

- інновації та інвестиції на підтримку маловідходних, енергозберігаючих та екологічно безпечних підприємств;

- комплексний моніторинг для контролю недопущення підвищення квот на викиди оксидів вуглецю та інших. Враховуючи ці обмеження, тобто виходячи з екологічних критеріїв необхідно планувати потужності енергетичного комплексу країни та його оптимальну структуру для розвитку економіки всієї країни.

VI. Розробка стратегій розвитку енергоринку кон'юнктуроутворюючих факторів завдяки:

- постійному моніторингу енергетичної ситуації в регіонах, країні, світі;

- прогнозуванню можливих сценаріїв розвитку національного енергоринку;

- виявленню та вивченню тенденцій економічних, соціальних, політичних перетворень в країні;

- аналізу стану зовнішньоекономічних зв'язків і політики країн-експортерів енергоресурсів.

Наведені напрямки удосконалення енергоринку є ключовими. Залежно від виду товарного ринку ці напрямки необхідно видозмінити, враховуючи реальний стан функціонування, його реформування та беручи до уваги специфіку ринку й особливості проблем.

Отже, для подальшого успішного і сталого розвитку економіки України потрібно в першу чергу удосконалити енергокомплекс як одну з головних ланок національної економіки, яка до цього часу з ряду причин не отримала належного розвитку.

1.Афанасьєва Л., Лисак Н. До визначення однорідності регіонів України за рівнем економічного розвитку та галузевою структурою економіки // Економіст. – 2003. – №2. – С.30-32.

2.Беляевский И.К. Маркетинговое исследование: информация, анализ, прогноз. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 320 с.

3.Беляевский И.К. Статистика товарного рынка: оценки рыночной конъюнктуры // Вопросы статистики. – 1997. – №4. – С.20-26.

4.Куцан Ю.Г., Білодід В.Д. Щодо проекту концепції енергетичної політики України на період до 2030 року // Энергетика и электрификация. – 2001. – №3. – С.2-11.

5.Лір В.Е. Аналіз та прогнозування енергетичного балансу України // Економіка і прогнозування. – 2004. – №4. – С.101-115.

6.Лір В. Енергетична ефективність економіки України // Економіст. – 2000. – №9. – С.61-63.

7.Тематичні доповіді: енергетичні ринки України: напрями розвитку і вдосконалення // Економіст. – 2004. – №3. – С.43-50.

8.Толмачов Д. Роль і перспектива окремих енергоносіїв в енергетиці України // Економіст. – 2000. – №7-8. – С.37-39.

9.Чала Т.Г., Щербина Л.В. Моделювання обсягів пропозиції основних видів продукції паливно-енергетичного комплексу України на основі аналізу сезонних коливань // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып. 61. – К.: Техніка, 2005. – С.38-46.

10.Щербина Л.В. Багатовимірне ранжування регіонів України за рівнем попиту,

пропозиції та ступенем забезпеченості паливно-енергетичними ресурсами // Вісник ХНУ. – 2003. – №608. – С.172-178.

11.Щербина Л.В. Методологія аналізу тенденцій розвитку галузевого ринку // Вісник ХНУ. – 2004. – №634. – С.259-262.

12.Щербина Л.В. Економіко-статистична оцінка кон'юнктури ринку палива та енергетики // Вісник ХНУ. – 2003. – №580. – С.240-243.

Отримано 05.09.2005

УДК 658.012.32

С.А.РАЗУМОВСКИЙ, канд. экон. наук
Харьковский метрополитен

ЕДИНАЯ РЕГУЛЯТОРНАЯ ПОЛИТИКА В ТРАНСПОРТНОЙ СИСТЕМЕ МЕГАПОЛИСА

Рассматривается проблема развития транспортной системы мегаполиса в рамках существующих ограничений. Предложены направления развития данной системы с одновременным повышением эффективности функционирования.

Эффективное развитие, особенно инновационное, любой производственной отрасли во многом зависит от установления оптимального уровня государственного управленческого воздействия на характер рыночных отношений. Для более четкого представления понятия «уровень» будем исходить из постулата, что гипотетический рынок совершенной конкуренции лишает возможности производителя получать так называемую чистую экономическую прибыль. Впрочем, речь идет не только о чисто экономической прибыли, но и вообще о прибыли в бухгалтерском смысле, которая также в таких условиях стремится к нулю.

Этот постулат нам необходим лишь для признания следующего факта: отсутствие прибыли в краткосрочном периоде не представляют существенной проблемы для развития предприятия и отрасли в целом. Однако в долгосрочной перспективе отсутствие прибыли не позволяет предприятию развиваться. На сегодняшний день прибыль не имеет альтернатив, как базис расширенного воспроизводства с учетом достижений НТП.

Одновременно отрицательной стороной такого рынка является и то, что в силу равной цены на товары и услуги с течением времени происходит потеря присущих им потребительских свойств за счет их морального старения и как следствие потере спроса на рынке вне зависимости от цены.

Поэтому лишь наличие конкуренции на рынке позволяет всем участникам получать как бухгалтерскую прибыль, так и чисто экономическую прибыль. За счет этого предприятие создает условия для